

HEKİM BEŞİR ÇELEBİ
VE
MECMÛ'ATÜ'L-FEVÂYİD ADLI ESERİ

Tuncay BÖLER¹

Özet

Beşir Çelebi, Fatih Sultan Mehmet döneminde yaşamış önemli bir hekimdir. Onun Edirne tarihi ve kendisine atfedilen bir Osmanlı tarihinden başka, Mecmû'atü'l-Fevâ'id adlı önemli bir tıp kitabı daha bulunmaktadır. E. Blochet'in Catalogue des Manuscrits Turcs'ta bahsettiği bu hacimli eser 282 varaktan oluşmaktadır ve Bibliothèque Nationale de France'de, SUP TURC 234 numarada kayıtlıdır.

Bildirimizde Beşir Çelebi hakkında kısa bilgi verildikten sonra onun Mecmû'atü'l-Fevâ'id adlı eseri tanıtılacaktır.

DOCTOR BEŞİR ÇELEBİ AND HIS MASTERPIECE MECMÛ'ATÜ'L-FEVÂ'İD

Abstract

Beşir Çelebi is an important physician who lived in the period of Fatih Sultan Mehmet. Besides his masterpiece the history of Edirne and the history of Ottoman ascribed to him, he has also an important medical book titled Mecmû'atü'l-Fevâ'id. This voluminous masterpiece consists of 282 leaves and it was mentioned by E. Blochet in his Catalogue des Manuscrits Turcs and inscribed at SUP TURC 234 in Bibliothèque Nationale de France.

After a brief information on Beşir Çelebi, his masterpiece Mecmû'atü'l-Fevâ'id will be introduced.

Giriş

Türlere ait en eski yazılı tıp metinleri Turfan seferleri sırasında bulunan Uygur dönemi yazmalarıdır. Şu anda Berlin Üniversitesi Turfan Yazmaları Koleksiyonunda bulunan bu metinler Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat tarafından *Zur Heilkunde der Uiguren I, II* (1930-

¹ Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa üniversitesi, Türk dili ve edebiyatı bölümü, tuncayboler@gmail.com

1932) adlı Almanca kitapta ele alınıp incelenmiştir.² Söz konusu eserde ele alınıp incelenen yazmalardan anlaşıldığına göre, bu dönemde Türkler, hastalıkların tedavisinde kuş eti, yılan derisi, kunduz hayası gibi hayvansal tedavi maddeleri ve soğan, sarımsak, turp, ayva, bal gibi muhtelif sebze-meyveler, otlar ve gıdalar kullanmışlardır.

Selçuklular dönemine bakıldığında ise açılan birçok darüşşifa, bu dönemde de tıp ilmine verilen önemin devam ettiğini göstermesi bakımından kayda değerdir. Tarihî sırayla bu önemli darüşşifalardan bazıları şunlardır: 1205'te Kayseri'de Gevher Nesibe Darüşşifası ve Gıyasiyye Tıp Mektebi, 1217'de Sivas'ta Keykâvus Darüşşifası, 1217-1236'da Konya Darüşşifaları, 1235'te Çankırı'da Selçuklu Emirlerinden Atabey Ferruh Darüşşifası, 1272'de Kastamonu'da Ali Pervane'nin Darüşşifası, 1275'te Tokat'ta Pervane Bey'in Darüşşifası, 1288'de Turan Melik Sultan'ın Divriği'de inşa ettirdiği darüşşifa vb.

Yukarıda adı geçen müesseselerde pek çok değerli hekim yetişmiş ve yetişen hekimlerin birçoğu da bu darüşşifalarda çalışmıştır. Yine bu dönemde başka İslam memleketlerinden hastanelere davet edilen hekimler de olmuştur. Musullu Şemsüddin ibn-i Hibl, Tiflisli Ebulfadl, Cerrah Fasil, Tabib Kutbüddin bu isimlerden sadece birkaçıdır.³

Osmanlı dönemine gelindiğinde tababetin esasen Selçuklu ve dolayısıyla İslam tıbbının bir devamı olduğu söylenebilir. Osmanlılar Anadolu'yu fethettikten sonra Selçuklulardan kalma bütün sıhhi müesseseleri muhafaza etmekle beraber Anadolu ve Rumeli'de bazı katkılarda bulunmuşlardır. 1399'da II. Sultan Murad Edirne'de bir leprozeri⁴, 1470'te Fatih Sultan Mehmed İstanbul'da ve 1486'da II. Sultan Bayezid Edirne'de birer hastane yaptırmışlardır. Edirne'de açılan bu son hastanede delilere mahsus bir kısım olduğu gibi burada maddi ve ruhi tedaviler de yapıldığı, hatta müzikoterapiye bile başvurulduğu söylenir (Atabek 1977: 27-30).

Tıp ilmini konu alan eserlerin diline bakıldığında ise, Anadolu Selçukluları döneminde yazılan eserlerin daha çok Arapça ya da Farsça olduğu görülmektedir. Türk Beylikleri Dönemi ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile birlikte artık Türkçe telif ve tercüme eserler ortaya konduğunu söylemek mümkündür.

² Uygur dönemi tababetini ele alan başka bir çalışma da Arat'ın eserinden hareketle Prof. Dr. A. Süheyl Ünver tarafından hazırlanan *Uygurlarda Tababet* (İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1936) adlı kitaptır.

³ Ayrıntılar için bk. Ünver, Süheyl (1943), *Tıp Tarihi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.

⁴ Miskinler yurdu, cüzzamhane.

XIV ve XV. yüzyılda birçok hekim yetişmiş olmakla birlikte bilhassa şu isimler mühim addedilir: Hekim Bereket, Geredeli İshak bin Murad, Sivaslı Hekim Ali, Hacı Paşa, Ahmedî, Şeyhi (Yusuf Sinaneddin), Ahmedî Dai, İbni Şerîf, Akşemseddin, Şirvani, Eşref bin Muhammed, Kutbeddin Ahmed, Altuncuzade (Altunizade, İbni Zehebî), Mehmed bin Lütfullah, **Beşir Çelebi**, Lârî (Abdühâmid Çelebi), Yakup Paşa, Hekim Arap, Hoca Ataullah, Ahi Ahmed Çelebi, Amasyalı Mehmed bin Abdullah, Sabuncuoğlu Şerefeddin vb.

Bizim burada ele alıp tanıtacağımız *Mecmû'atü'l-Fevâyid* adlı eserin müellifi yukarıda adı geçen -15. yüzyılın önemli hekimlerinden- Beşir Çelebi'dir. Bildirimizde söz konusu esere geçilmeden önce, Beşir Çelebi ve onun *Mecmû'atü'l-Fevâyid* dışında kalan eserleri hakkında da kısa bilgi verilecektir.

Beşir Çelebi

Beşir Çelebi Karamanlıdır.⁵ Doğum tarihi kesin olarak belli değildir. Babası Mahbûb Çelebi'dir.⁶ Fatih Sultan Mehmet'in hekimi ve sohbet arkadaşıdır (Ünver 1953: 17). Onun Fatih'e intisabı ve kaynaklarda Fatih'in sohbet arkadaşı olarak gösterilmesi *Hikâyet-i Beşir Çelebi* adlı risalede geçen şu ibarelere dayanmaktadır⁷:

“...Ol zamânda Sultân Mehemed Hân-ı Gâzî tâbe serâhu⁸ şehri Edirne'de yeni taht-ı sa'âdete cülûs⁹ buyurup pâdişâh oldukları zamânda ittifâk Beşir Çelebi anılıp hazâkati¹⁰ evsâfi¹¹ meclis-i şerîflerinde zikr olunup ziyâde ta'rîf ve tavsîf itdüklerinde Sultân Mehemed hekîm-i mezbûra¹² derûn-ı dilden meyl idüp derhâl Karamanoğlu İbrâhîm Beg'e nâme tesvîd olunup¹³ kâsîd¹⁴ birle irsâl olunup¹⁵ hekîm-i mezbûr taleb olunmağa emr

⁵ Bazı kaynaklarda Beşir Çelebi'nin Konyalı olduğuna dair bilgiler yer alsa da Ali Gülcan onun Karamanlı olduğunu birtakım delillerle ispatlamaya çalışmıştır (Gülcan 1978: 5-6). Burada Beşir Çelebi'nin Karaman'ın Ermenek ilçesinden olduğu şeklinde bilgiler bulunduğunu da ifade etmek gerekir.

⁶ Ayrıntılar için *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*'nin 23. sayfasındaki dipnota bakınız.

⁷ Zaten Beşir Çelebi hakkında kaynaklarda bulunan bilgilerin hemen hepsi *Hikâyet-i Beşir Çelebi*'de anlatılanlar kadarıdır.

⁸ Kabri iyi ve temiz olsun.

⁹ Tahta çıkma, tahta oturma.

¹⁰ Hekimlikteki ustalığı, becerisi.

¹¹ Vasıfları, özellikleri.

¹² Adı geçen hekime.

¹³ Mektup yazılıp.

¹⁴ Ulak, haberci.

eylediler çünkü nâme birle kâsîd İbrâhîm Beg'e vâsıl oldu emr-i 'âlifleri üzre imtisâl idüp¹⁶ hekîm-i merkûmı tamâm ikrâm ve hürmet birle âsîtâne-i devlet-bahşlarına irsâl itdüklerinde menâzil kat' idüp gelüp şehr-i Edirne'de Sarây-ı 'Atîk'de pâdişâh hazretlerine mülâkât idüp haylî musâhabet eylediler¹⁷. Zîrâ Sultân Mehmed 'âlim ve kâmil pâdişâh idi ve 'ulemâyâ muhabbet idüp ve muhibb olup her kanda¹⁸ bir âlim ve fâzıl istimâ¹⁹ buyursalar elbette tâlib olup getürüp musâhabetleri ile müşerref olurlardı. Pes hekîmden ol tabaka hazz eylediler ki 'ilm ü hazâkatine küllî tahsîn idüp bir nice rûzigâr²⁰ hidmet-i şerîflerinden gidermeyüp bir ân ve bir sâ'at musâhabet-i 'ilmîden hâlî olmazlardı...' (Erdoğan 2006: 177-178)

Yukarıdaki metinde de anlatıldığı gibi, Fatih Sultan Mehmed 1451'de yeniden tahta oturduğunda ilk işlerinden birisi tanınmış âlimleri çevresinde toplamak olmuştur. Ayrıca, onun tıbbâ ve felsefeye özel ilgisinin bulunduğu bilinmektedir. Fatih'in hekimliğe gösterdiği özel ilgi, kütüphanesinde bulunan eserlerinde de açık bir şekilde anlaşılmaktadır. O, yaşadığı dönemde mesleklerinde başarılı olmuş, ün yapmış bilim adamlarını nerede olursa olsun bulup, hiçbir fedakârlıktan kaçınmadan sarayına davet etmiş, zaman buldukça onlarla günlerce süren konuşmalar yapmış, bilimsel tartışmalarda bulunmuştur (Kazancıgil 2009: 36).

İşte, Beşir Çelebi de bu şekilde Fatih tarafından saraya çağrılan âlimlerden biridir. Karamanoğlu İbrahim Bey'in²¹ hassa hekimi olan Beşir Çelebi'nin bilgisi ve mesleğinde göstermiş olduğu başarısından doğan ününü duyan Fatih, İbrahim Bey'e özel mektup yazarak, Beşir Çelebi'yi Edirne'ye davet etmiş ve o da bu davet üzerine Edirne'ye gelmiştir. Fatih, Çelebi'yi Edirne'de Eski Saray'da yani Saray-ı Atîk'te kabul ederek, onunla görüşmüştür.

¹⁵ Gönderilip, yollanıp.

¹⁶ Alınan emre uyup.

¹⁷ Sohbet ettiler.

¹⁸ Nerede.

¹⁹ İşitme, duyma.

²⁰ Zaman.

²¹ Karamanoğlu II. İbrahim Bey, Karamanoğullarından II. Mehmed Bey'in oğludur. Büyük babası Ebulfeth Alaaddin Ali Bey zamanında henüz on beş yaşında iken devlet kademesinde görev almaya başlamış, Akşehir dolaylarının yönetimi de kendisine verilmiştir. Osmanlı-Karamanlı mücadelelerinde Timurtaş Paşa ve Sinan Paşa kumandasındaki Osmanlı ordularına karşı direnişlerde bulunmuş; Karamanoğulları ve Ertanoğulları arasındaki sürekli ve çetin savaşlarda yararlılıklar göstermiştir. 1424'te de Karaman Beyliği tahtına oturmuştur. Hükümranlığı müddetince Karamanoğulları Beyliği içindeki bütün şehir, kasaba ve köylerde birçok sosyal, kültürel ve dinî müesseseler kurmuştur. Bu eserlerin yaşaması ve işletilmesi için gelir kaynağı olarak da pek çok emlak ve arazi vakfetmiştir. Beşir Çelebi'nin *Mecmû'atü'l-Fevâ'id*'i, Hatiboğlu Mehmed'in de *Ferahname*'yi onun adına yazdığı bilinmektedir.

Hikâyet-i Beşir Çelebi risalesinde anlatılan ve bizim de buraya aldığımız aşağıdaki bölümden Beşir Çelebi'nin mizacına/karakterine dair ipuçları da buluyoruz:

“İttifâk Sultân Mehmed Hân nehr-i Tunca kenârında muhtasarca bir köşki var idi ki merhûm Sultân Murâd Hân-ı Gâzî binâ etdürmiş idi gâhîce²² su havâsına bazı muhtasarlari ile varup müşerref olur idi bir gün pâdişâh Beşir Çelebiyi zikrolunan su kenârında olan köşke vardukda da'vet edüp murâd-ı şerîfleri hekîmün musâhabeti ile müşerref olmak idi fasl-ı temmûz olmağla havâsı katı ıssı²³ idi ve hekîm-i mezbûr ol vakt iki kat kürkler giymiş idi ve gâyet ile nahîf-mizâc idi kat'â soğuşı sevmez idi hattâ hammâma girse ferş-i hammâm²⁴ döşedürdi ve eydürdi²⁵ kim mermerün zâtı bâriddir²⁶ insânun bedenine zararı vardur pes²⁷ zikrolunan köşke pâdişâh hazretleri saâdet ile taht-ı 'izzet bahtlarıyla karâr edüp hekîm-i hâzika dahi pâyitahta karîb²⁸ kürsî kodılar geçüp edâyyla oturup esnâ-yı musâhabetde hekîm ditreyüp benzi mütegayyir oldı²⁹ pâdişâh ayıtdı ne garîbdür bu zamânda üşümek ale'l-husûs ma'lûmdur ki 'ilm-i hikmetde fasl-ı temmûzda kırk gün havâ gâyet ıssı olur rûzgâr-ı subhî vakt-i 'asr geçince hareket etmez şimdi hod vakt degüldür zuhrdur³⁰ bu kadar yelden üşürsüz dedüklerinde Beşir Çelebi eytdi...” (Erdoğan 2006: 178-179)

Beşir Çelebi'nin doğum tarihi gibi ölüm tarihi de kesin olarak bilinmemekle birlikte 1400'lü yılların sonu ile 1500'lü yılların başında vefat ettiği düşünülebilir.

Eserleri

1. Tarih-i Edirne

Tıpkıbasımı Prof. Dr. İsmail Hikmet Ertaylan tarafından 1946'da (ikinci baskı 1960) yapılan bu eser, Millet Kütüphanesinin katalogunda olduğu gibi kimi kataloglarda *tıp risalesi* olarak geçse de esasında tıpla ilgili olmayıp isminden de anlaşıldığı gibi doğrudan doğruya Edirne tarihini konu almaktadır. Ayrıca, bu eser *Tarih-i Edirne*, *Tarihçe-i Edirne*, *Belde-i*

²² Ara sıra, kimi zaman.

²³ Sıcak.

²⁴ Hamam örtüsü, hamam yaygısı.

²⁵ Söylerdi, derdi.

²⁶ Soğuktur.

²⁷ Ondan sonra.

²⁸ Yakın.

²⁹ Değişti, başkalaştı.

³⁰ Öğle vaktidir.

Edirne, Menakıb-ı Medine-i Edirne yanında *Menakıb-ı Beşir Çelebi, Risale-i Beşir Çelebi* ve *Hikâyet-i Beşir Çelebi* gibi isimlerle de adlandırılmaktadır. Bu durum yazmanın başında *Hikâyet-i Beşir Çelebi* adıyla Beşir Çelebi'den bahseden bir bölümün bulunmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu bölümde anlatılanlardan buranın Beşir Çelebi tarafından yazılmadığı anlaşılmaktadır.³¹

Eserin Edirne tarihini konu alan kısmının da Beşir Çelebi'ye ait olmadığını düşünenler olmakla birlikte Muharrem Ergin bu bölümün Beşir Çelebi tarafından yazıldığı görüşündedir (Ergin 1948: 319).

2. Tevarih-i Âl-i Osman

1946 yılında Prof. Dr. İ. Hikmet Ertaylan'ın *Tevarih-i Âl-i Osman ve Tarih-i Konstantiniyye* adıyla tıpkıbasımını³² yayımladığı nüshadaki müstensih kaydından bu eserin Beşir Çelebi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.³³

³¹ Eserin birçok nüshası olup tespit edebildiklerimizi aşağıda veriyoruz:

Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi 1736/2 numarada (*Hikâye-i Beşir Çelebi* adı ile, 21b-29a) kayıtlı nüsha.

Edirne Bâdi Ahmed Efendi Kütüphanesi 2573 numarada (*Tarihçe-i Edirne* adı ile) kayıtlı nüsha.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi (*Tarih-i Edirne* adı ile) 297.7 numarada kayıtlı nüsha.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi 8304 numarada (*Risale-i Beşir Çelebi* adı ile) kayıtlı nüsha.

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 548/2 numarada (*Hikâyât-ı Beşir Çelebi* adı ile, 46b-52a) kayıtlı nüsha.

Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu 13478 numarada kayıtlı nüsha.

Millî Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 174 numarada kayıtlı nüsha. (Bu nüsha Kütüphane kataloğunda ve www.yazmalar.gov.tr'de sehven "tıp risalesi" olarak geçmektedir.)

Millî Kütüphane 248/5 numarada (*Risale-i Beşir Çelebi* adı ile, 158b-168b) kayıtlı nüsha.

Millî Kütüphane 2471/6 numarada (*Hikâye-i Beşir Çelebi* adı ile, 339b-350b) kayıtlı nüsha.

Millî Kütüphane 489/35 numarada (*Kıssa-i Beşir Çelebi* adı ile, 184b-196b) kayıtlı nüsha.

Ratip Kazancıgil özel kütüphanesinde bu eserin bir kopyasının olduğundan bahsetmektedir (Kazancıgil 1999).

Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Koleksiyonu 1050/26 numarada (*Menakıb-ı Beşir Çelebi* adı ile, 300 ile 308. varaklar arası) kayıtlı nüsha.

Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı Türkçe Yazmalar 251 ve 1783 numaralarda kayıtlı nüshalar.

Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 321/2 numarada (*Tevarih-i Edirne, Beşir Çelebi Risalesi* adı ile, 46b-55a) kayıtlı nüsha.

³² Ertaylan'ın *Tevarih-i Âl-i Osman* neşri Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesinde 13477 numarada kayıtlı nüshaya dayanmaktadır. Bu nüsha 1669'da istinsah edilmiştir ve 189 sayfadır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kitaplığı numara 3018 numarada kayıtlı bir nüshası daha vardır. Bu nüsha ile ilgili detaylı bilgiyi Akdoğan vermektedir: Bu yazmanın başlangıcında manzum ve mensur dibace yoktur. Nüshanın

Tevarih-i Âl-i Osman Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan 1471 yılına kadarki olayların anlatıldığı tarihî nitelikte bir eserdir. Akdoğan'ın eserin içeriği ile ilgili verdiği bilgiler şöyledir: 189 sayfanın, ilk 118 sayfalık kısmında İstanbul'un fethine kadarki Osmanlı tarihi anlatılmaktadır. Geri kalan 71 sayfalık kısımda ise Fatih'in üçüncü defa tahta geçmesi ile birlikte yaptığı ıslahatlar ve İstanbul'u fehti, fetihden sonra gelişen hadiseler söz konusu edilmiştir (Akdoğan 1985: 151).

Eserin başında yer alan 44 beyitlik manzumenin, ilk olarak Beşir Çelebi'ye ait olduğu (Ertaylan 1946: 2-3, Ergin 1948: 320) sanılmış, Yaşar Akdoğan söz konusu beyitlerin Ahmedî'nin *İskendername*'sinden alındığını tespit etmiştir. (Akdoğan 1985: 156-157).

3. Mecmû'atü'l-Fevâid

Tıp ilmine dair bu önemli eserin tespit edebildiğimiz üç nüshası vardır. Bunlardan ilki Paris Bibliothèque Nationale'de *Suplement Turc 234*'te kayıtlı nüshadır. Bu nüshanın fotoğraf baskısı Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk tarafından Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Kütüphanesine hediye edilmiştir. Fotoğraflar bugün bu Kütüphanede saklanmaktadır.

muhteviyatındaki manzum kısımlar faksimile (İ. Hikmet Ertaylan'ın yayımladığı *T.B.*) nüshaya göre daha da azaltılmıştır. Sondan üç varak eksik olan bu nüshanın da telif tarihi, müellifi, istinsah tarihi, müstensihî belli değildir. Harekeli nesihle yazılmış olan bu nüsha, tertip itibarıyla güvenilir değildir (Akdoğan 1985: 153). Öte yandan, Ali Gülcan'ın Agâh Sırrı Levend Hoca'dan Atatürk Üniversitesi'nce alınan ve bu Üniversite kitaplığında bulunması gereken (Gülcan 1978: 6) diye bahsettiği yazmaya Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde yaptığımız araştırmada rastlayamadık.

³³ *Tarih-i Edirne* gibi *Tevarih-i Âl-i Osman*'ın da Beşir Çelebi'ye ait olmadığı yönünde görüşler olduğunu burada ifade etmek gerekir. Ertaylan, *Tevarih-i Âl-i Osman* yayınının ön sözünde konuyla ilgili olarak şunları yazmaktadır: Üslup, ifade ve mündericat itibarıyla *Tevarih-i Âl-i Osman* adlı anonim vekayinamelere pek benzeyen bu eser, hatıra iki mühim cihet getirmektedir: Biri Beşir Çelebi'nin de diğer birçok eski tarihçilerimiz gibi, bu eski anonim *Tevarih-i Âl-i Osman*lardan istifade etmiş olması keyfiyettir. Diğeri ise, Beşir Çelebi tarihinin, bu anonim tarihlere mehzaz olarak bir eser ve belki de aynen o anonimlerden birinin aslı olması ihtimalidir. Her hâlde bu eserin de Edirneli Oruç İbni Adil'in *Tevarih-i Âl-i Osman*'ı gibi müellifi malum bir eser olmak itibarıyla kıymeti büyüktür. Beşir Çelebi'nin de Oruç'un muasırı olduğu görülüyor. Biz burada bu iki mühim noktayı araştırarak, tarihî hakikati ortaya koymaya çalışacak değiliz. Bu işi ihtisası olan arkadaşlara bırakarak, sadece Fatih zamanı dil ve edebiyatına tarihî bir örnek ve bir vesile olan bu değerli eseri istifade alanına alarak, ilgililerin faydalanmalarını sağlamak istiyoruz. (Ertaylan 1946). Burada yazılanlardan Ertaylan'ın eserin Beşir Çelebi'ye aidiyeti noktasında bir endişesinin olmadığı anlaşılmaktadır. Muharrem Ergin de *Türk Dili ve Edebiyatını İlgilendiren Neşriyat* adlı yazısında, müstensihîn İ. Hikmet Ertaylan tarafından yayımlanan nüshayı Beşir Çelebi'nin yazdığı orijinalinden istinsah ettiğini söylediğini bildirmektedir (Ergin 1948: 320).

Bibliothèque Nationale'deki Türkçe yazmaların kataloğunu hazırlayan Blochet, söz konusu Türkçe yazmayı ayrıntılı bir şekilde tavsif etmiştir: Türkçe nesih yazı, 18. yüzyıl, 281 vr., 20x14,5 cm, Türk karton kapak (Blochet 1932: 275).

Katalog kaydında telif tarihini H. 840/M. 1436 olarak bildiren Blochet, söz konusu yazmanın istinsah tarihini 18. yüzyıl olarak vermektedir (Blochet 1932: 274-275). Blochet tarafından verilen söz konusu istinsah tarihini doğrulayacak bir bilgiye yazmada rastlayamadık.³⁴

Beşir Çelebi *Mecmû'atü'l-Fevâid*'i Karamanoğlu İbrahim Bey'in emrinde iken yazmış ve ona ithaf etmiştir. *Mecmû'atü'l-Fevâid*'in başında el yazısıyla yazılmış olan bir kayda göre eser, General Menou tarafından Mısır'dan getirilerek Paris Bibliothèque Nationale'e konmuştur.

Mecmû'atü'l-Fevâid'in Paris nüshası otuz bölümden oluşmaktadır. Yazmanın başında eserin bölümlerini gösteren başlıklar Arapça olarak yazılmış, fakat yazmanın içinde Türkçe olarak yazılanlar da olmuştur.³⁵ Yine eserin iki bölümü (yirmi üç ve yirmi sekizinci bölümler) Türkçe olmayıp Arapçadır.

³⁴ Blochet'in yazmanın istinsah tarihi olarak 18. yüzyılı göstermesi, eserin kâğıdından, mürekkebinden vb. hareketle olabilir ve ihtiyatla karşılanmalıdır. Çünkü, incelediğimiz kadarıyla eser, dil olarak daha eskicil özellikler taşımaktadır.

³⁵ Metin içinde Türkçe olarak yazılan bölüm başlıklarını aşağıda veriyoruz:

BÂbü evvel: AèøÀ-ı reyyisenüñ øaèfı beyânındadır. 3a/15

BÂbü âÂliâ: Zerÿrât ve keóÁLât-ı èayn beyânındadır ve tÿtiyÂlar beyânındadır. 6b/21

BÂbü'r-rÂbiè: TiryÁularuñ beyânında ve fetil-i buðÿr beyânındadır. 9a/1

BÂbü tÂsiè: Sufÿfât ve aúrÂs ve luèÿúÂt beyânındadır. 19b/7.

BÂbü âÂni èaşer: MesÿóÂt âıfatların beyân ider taúviyet-i cimÂè için. 27a/18.

BÂbü èişÿrn: LibÂnlar terkibidür ziyÂde-i bâh için. 41b/11.

BÂbü óÂdi ve'l-èişÿrn: Bâh ziyÂde iden meşÿmÂt beyânındadır. 42b/27-28.

BÂbü âÂni ve èişÿrn: Bâha taúviyet viren terkib olunmuş âidÂlar beyânındadır. 43a/5-6.

BÂbü rÂbiè ve èişÿrn: Öekeri uzadur ve galiô iden eşÿÂ beyânındadır. 47b/5-6.

BÂbü sÂdis ve èişÿrn: èAvrat yüklü olmasına müsebbib-i muèÂvenet olan edviyÂt beyânındadır. 51b/22.

Eserin planı şu şekildedir:

1. 2b-57a (3-57³⁶) varaklar arası 1. baptan 29. baba kadar (Mecmû'atü'l-Fevâ'id)

Birinci bölüm: Ana/temel organların zayıflığı hakkındadır. 3a/15

İkinci bölüm: Ruh ve bedeni rahatlatan hareketler hakkındadır. 4b/1

Üçüncü bölüm: Göz için kullanılan zerûrlar³⁷ hakkındadır. 6b/21

Dördüncü bölüm: Tiryâklar³⁸ ve fetîl-i buhûr³⁹ hakkındadır. 9a/1

Beşinci bölüm: İçecekler, tohumlar, şiyâflar⁴⁰ ve müshiller hakkındadır. 9b/18

Altıncı bölüm: Cuvârîşler⁴¹ ve hummaların tedavisi hakkındadır. 12b/11

Yedinci bölüm: Natûller⁴² ve merhemler hakkındadır. 15a/13

Sekizinci bölüm: Çeşitli terkipler hakkındadır. 17a/30

Dokuzuncu bölüm: Süfûflar⁴³, kurslar⁴⁴ ve lu'ûklar⁴⁵ hakkındadır. 19b/7

Onuncu bölüm: Bâhî⁴⁶ artıran terkipler hakkındadır. 21b/16-17

On birinci bölüm: Bâhî artırıcı yağlar hakkındadır. 23a/7

On ikinci bölüm: Bâhî artırıcı mesûhlar⁴⁷ hakkındadır. 27a/18

BÂbü sÂbiè ve èişrÿn: İótibÀle mÀniè olan edviyeleri bildürür ve baèø1 óarekÀt sebebin beyÀn ider. 53a/18.

BÂbü âÀmin ve èişrÿn: BÀha muèin olan edviyeleri öikr ider. 53b/17.

³⁶ Paris nüshası numaralandırılmış olup parantez içinde verilen numaralar yazmanın üzerinde yer alan söz konusu varak numaralarını göstermektedir.

³⁷ Özellikle göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan bir grup ilaca verilen genel ad.

³⁸ Genellikle panzehir olarak kullanılan bir grup macunun genel adı.

³⁹ Eserde "bir tiryâk çeşidi" olduğu ifade edilmektedir.

⁴⁰ Uzun ve yuvarlak şekil verilmiş hap veya fitil.

⁴¹ Bir grup macunun genel adı.

⁴² Kompres, pansuman, dekoksasyon.

⁴³ Toz hâlindeki ilaç.

⁴⁴ Yuvarlak, hap hâlinde ilaç.

⁴⁵ Yalanmak üzere hazırlanmış, ilaç olarak kullanılan bir grup macunun genel adı.

⁴⁶ Cinsel istek, güç, şehvet.

On üçüncü bölüm: Bâhı artırıcı zımâdlar⁴⁸ ve merhemler hakkındadır. 27b/19

On dördüncü bölüm: Bâhı artırmak ve bâh hastalıkları için cuvâriş terkipleri hakkındadır. 29a/13-14

On beşinci bölüm: Bâhı artırıcı macunlar hakkındadır. 29b/18-19

On altıncı bölüm: Bâhı artırıcı sufûflar hakkındadır. 30a/23

On yedinci bölüm: Bâhı artırıcı hukne⁴⁹ terkipleri hakkındadır. 30b/11

On sekizinci bölüm: Bâhı artırıcı fitiller ve hamileler hakkındadır. 32a/24-25

On dokuzuncu bölüm: Bâhı artırıcı macun terkipleri hakkındadır. 32b/11

Yirminci bölüm: Bâhı artırıcı libân⁵⁰ terkipleri hakkındadır. 41b/11

Yirmi birinci bölüm: Bâhı artırıcı kokular hakkındadır. 42b/27-28

Yirmi ikinci bölüm: Bâhı artırıcı gıda terkipleri hakkındadır. 43a/5-6

Yirmi üçüncü bölüm⁵¹: Bâhı azaltan şeylerin zikri hakkındadır. 46a/3

Yirmi dördüncü bölüm: Tenasül uzvunu büyütüp uzatan şeylerin terkipleri hakkındadır. 47b/5-6

Yirmi beşinci bölüm: Cimayı keyifli hâle getiren ilaçlar hakkındadır. 49a/10-11

Yirmi altıncı bölüm: Kadının hamile kalmasına yardımcı olan ilaçlar hakkındadır. 51b/22

Yirmi yedinci bölüm: Hamileliğe engel olan ilaçlar hakkındadır. 53a/18

Yirmi sekizinci bölüm: Bâha yardımcı olan ilaçlar hakkındadır. 53b/17

Yirmi dokuzuncu bölüm⁵²: Bâhta mühürler, tılsımlar ve isimler hakkındadır. 56a/14

⁴⁷ Ovalanarak uygulanan bir tür ilaç.

⁴⁸ Merhemli sargı, yakı.

⁴⁹ Şırınga; lavman.

⁵⁰ Süt.

⁵¹ Bu bölüm Arapçadır.

⁵² Arapça olan bu bölümde sinirsel rahatsızlıklara karşı muskayla tedavi yolları da söz konusu edilmiştir.

2. 57a-233b (57-235) varaklar arası 30. bölüm (İhtiyârâtü'l-Bedî'et'in⁵³ Özeti)

Yazmanın mukaddimesinde (3a14) otuzuncu bölümün “insanların şehvetinin bölünmesi” hakkında olduğu belirtilse de bu bölüm varak 233b’de kaydedildiği ve Blochet’in de belirttiği gibi, Hacı Zeynelattar adıyla bilinen Ali bin Hüseyin el-Ensari’nin *İhtiyârâtü'l-Bedî'et* adlı Farsça eserinin Türkçe özeti mahiyetindedir.

Burada harf sırasına göre Farsça olarak verilen bitki isimlerinin başta Türkçe olmak üzere çeşitli dillerdeki karşılıkları verilmiş ve her bir bitkinin hangi hastalığa iyi geldiği ifade edilmiştir.

3. 234a-237b (235-239) varaklar arasındaki Arapça bölüm

Yazmanın bu kısmı, Yemen’de H. 694-696/M. 1295/1297 yılları arasında hüküm sürmüş Melik el-Eşref bin Ömer bin Yusuf bin Ömer bin Ali bin Resul’ün eserinden alıntıdır.⁵⁴ Burası iki küçük bölümden oluşmakta olup birincisinde farklı dillerdeki bitki/ilaç isimlerinin karşılıkları söz konusu edilmiştir. İkinci bölüm bitkilerin yetiştirilmesini işler. Burada ilaçlar Ebulkasım ez-Zehravi’ye göre tarif edilmiş ve incelenmiştir. Bu bölümün son kısım ise İbni Sina’ya ayrılmış ve her şey karıştırılmıştır. Gerçekten de burada madenlerin iyileştirici etken olarak kullanılması söz konusu olduğu gibi bitki ve hayvanlardan elde edilen şifalı maddelerden de bahsedilmiştir (Blochet 1932: 275).

4. 238a ile 275a (239-277) varakları arasında yine *İhtiyârâtü'l-Bedî'et*’in Türkçeye tercümesi yer almaktadır.⁵⁵ Bu bölümde tıp kitaplarındaki *edviyât* (bitkilerin/ilaçlar)’ın Arapça, Farsça, Türkçe, Süryanice ve Yununca adları alfabetik olarak verilmiştir. Bu durum 238a’nın başında şu şekilde anlatılmaktadır:

Müéellif-i kitÀb èAli bin Öuseyin el-EnãÀrî el-meşÿr be-óÀcî Zeynel-èÀùùÀr raómetullÀhi èÀleyh şöyle èayÀn ve beyÀn eyledi ki: DiyÀr-ı èacemde mütedÀvel olan edviyÀt esmÀları ki èArabî ve èAcemî ki ùıb kitÀblarında münderic ve meökÿr edviyÀt elfÀôı èArabî ve FÀrisî ve Türkî ve SüryÀnî ve YÿnÀnî ola, bu luàatde èalÀ-úadri'l-imekÀn bi'l-cümle icmÀlen derc olunup beyÀn olması için bu risÀleéi yazup iôhÀr itdüm. TÀ kim

⁵³ Bu eser daha çok *İhtiyârât-ı Bedî'î* adıyla bilinmektedir.

⁵⁴ Hangi eserden alıntı yapıldığına dair bilgi kaydı ise yoktur.

⁵⁵ Yazmanın bu kısmı, ikinci bölümde Türkçeye tercümesi yapılan *İhtiyârâtü'l-Bedî'et*’in yeni/başka bir tercümesine yer verildiği düşüncesi uyandırmaktadır.

ùÀlibler lâzım olduúça naôar idüp bulunması ÀsÀn-ı tariú ile bulunup iktifÀ idineler.

5. 275b-279b (278-282) varakları arasında göz hastalıkları ile ilgili bir kitaptan alınmış bir bölüm mevcuttur. Bu bölümle birlikte yazma nihayete ermektedir.

Sonuç itibarıyla, yukarıdaki plandan da anlaşılacağı gibi Paris nüshası beş bölümden oluşmakta ve *Mecmû'atü'l-Fevâyid* yazmanın 1b ile 57a varakları arasında kalmaktadır. Yazmanın bundan sonraki kısmında ise yukarıdaki plan dâhilinde verdiğimiz bölümler bulunmaktadır. Yazma aslında bu görüntüsüyle “tıbba dair çeşitli eserlerden seçilmiş faydalı bilgilerin bir araya getirildiği bir mecmua” intibai vermektedir.

Bibliothèque Nationale nüshasının mukaddimesi:

Bi'smi'llÀhi'r-raóMÀni'r-raóim⁵⁶ ve bi-hi nestaèin.⁵⁷
Elóamdüli'llÀhi rabbi'l-èÀlemîn⁵⁸ veã-ãalÀtü ve's-selÀm èalÀ
òayri'l-enÀm nebiyyinÀ seyyidi'l-mürselin ve òÀtemi'n-
nebiyyin⁵⁹ ve èalÀ Àlihi ve aãóÀbihi'ù-ùayyibine'ù-ùÀhirin.⁶⁰
AmmÀ baèdü ey èaziz, veffeúallÀhu teèÀlÀ⁶¹ ve esèadekallÀhu
fi'd-dÀreyn⁶². Bu kitÀb ki baèõı terkibÀt mecmÿèidur äÿret-i
raúama⁶³ ve taórir-i úaleme⁶⁴ gelmesine bÀèiã⁶⁵, óaøret-i
sulùÀnü'l-eèÀcim⁶⁶, mÀlik-i riúÀbü'l-ümem⁶⁷, ãÀóibü's-seyf ve'l-
úalem⁶⁸, kÀfil-i meãÀlióü'l-èarab ve'l-èacem⁶⁹, vÀriã-i mülk-i

⁵⁶ Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla.

⁵⁷ Ondan (Allah'tan) yardım dileriz

⁵⁸ Âlemleri yaratan Allah'a şükürler olsun.

⁵⁹ Canlıların en şereflişi, gönderilenlerin (peygamberlerin) sonuncusu ve mührü olan (peygamberler devrini kapatan) Peygamberimize salat ve selam olsun.

⁶⁰ Ayrıca onun (Peygamberimizin) temiz olan ailesi ve ashabına da (salat ve selam olsun.)

⁶¹ Allah seni başarılı kılsın.

⁶² Allah seni her iki dünyada mutlu kılsın.

⁶³ Yazı suretine.

⁶⁴ Kalemin yazmasına.

⁶⁵ Sebep.

⁶⁶ Acem sultanı.

⁶⁷ Milletın boyunlarına malik (herkesi yöneten, milletin sahibi).

⁶⁸ Kalem ve kılıca sahip.

⁶⁹ Arap ve Acem (illerinde) asayişin güvencesi.

DÂrÀ ve Cem⁷⁰, rÂfiéú elviyeti'l-eman⁷¹, aèdel-i mülyk-ı cihÀn⁷², òıdiv-i memÀlik-i YÿnÀn⁷³, nÀãır-ı şerièati'l-àarrÀ fi'z-zamÀn⁷⁴, el-manãÿru bi-nuãreti'l-meliki'l-kerimi'l-müsteèÀn⁷⁵ SulùÀn İbrÀhım bin Muóammed ÓÀn el-ÚarÀmÀni óalledallÀhu sulùÀnehu⁷⁶ ve ebhera bürhÀnehu⁷⁷ aèazzallÀhu enãÀrahu⁷⁸ ve øÀèafe iútidÀrehu⁷⁹ óaøretlerinüñ emr-i şerifi⁸⁰ ve mersÿm-ı münifi⁸¹ olmuşdı. Melikü'l-óükemÀ⁸², úıdvètü'l-fuzalÀ⁸³, èÀlimü óaúÀyıúu'l-eşyÀ⁸⁴, efêalü'l-eùibbÀ⁸⁵, mevlÀnÀ Beşir Çelebi òıdmetlerine ki kendü úariíoa-ı naúúÀdından⁸⁶ ve øamir-i münir-i münúÀdından⁸⁷ bu risÀle zuhÿra gelüp⁸⁸ ve tecribe olunup nefèi ve fÀyidesi ôÀhir olmuş envÀè-ı terkibÀtdan⁸⁹ bir nice terkib cemè idüp ol daòı el-maùlabu lil'l-mülyk⁹⁰ taãavvur idüp emr-i

⁷⁰ Dârâ ve Cem'in varisi.

[Cem: Pişdadiyan sülalesinin uzun ömürlü ve ihtişamlı hükümdarı olup hayatı efsaneleşmiştir. 700 ya da 1000 yıl yaşadığı söylenir. Dârâ: Keyaniyan sülalesinin sonuncu hükümdarıdır. Tacı, tahtı ve ihtişamlı hükümdarlığı ile bilinir.]

⁷¹ Merhamet sancaklarını dalgalandıran.

⁷² Cihan sultanlarının en âdili.

⁷³ Yunan memleketlerinin hâkimi.

⁷⁴ Zamanın İslam şeriatına yardım eden.

⁷⁵ Kendisinden yardım istenen ve cömert hükümdar (Allah)'ın yardımıyla galip gelen.

⁷⁶ Allah saltanatını daim kılsın.

⁷⁷ (Allah) delillerini, hünerlerini parlak kılsın.

⁷⁸ (Allah) yardımcılarını yüceltsin.

⁷⁹ (Allah) iktidarını güçlendirsın (artırsın).

⁸⁰ Kutsal emri.

⁸¹ Yüksek (değerli) yazısı (isteği).

⁸² Hikmet sahiplerinin başı.

⁸³ Faziletlilerin uydukları kimse.

⁸⁴ Nesnelerin gerçekliğini (varlığını, inceliğini) bilen.

⁸⁵ Tabiplerin en faziletlisi.

⁸⁶ İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayıran zihninden.

⁸⁷ (Allah'a) itaatkâr ve nurlu kalbinden.

⁸⁸ Meydana gelip.

⁸⁹ Çeşitli karışımlardan.

⁹⁰ Sultanlar için isteneni.

ÀèlÀya imtiâÀlen⁹¹ bu mecmÿèaı iòtirÀè idüp⁹² yazılan terÀkibi⁹³ iòtiyÀr úıllup⁹⁴ äÿret-i taòrìre getürdi ve ismini **Mecmÿèatü'l-FevÀyid** úodı. BÀrgÀh-ı ÀsmÀn-ı rifèatlerine erişdürdi. Anlar daòı her bÀr⁹⁵ ki lÀzım olurdı bu mecmÿèaya mürÀcaèat idüp mefhÿmıyıla èamel iderlerdi ve her biri mirÀren⁹⁶ äınanmış ve tecrìbe olunmışdur ve bu risÀle otuz bÀb üzerine tertìb olundı. V'allÀhu'l-muvaffıúu ile'ş-şifÀ ve'l-mürşidu ile'l-hudÀ⁹⁷

Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Nüshası

Eserin ikinci nüshası Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesinde 684 (eski 328/2) numarada kayıtlıdır. Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi tadilat dolayısıyla hizmet veremediği için, her türlü çabamıza rağmen, bu nüshayı inceleme imkânımız olmadı.

Konya Nüshası

Eserin bilinen bir başka nüshası Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğünde E-106 numarada kayıtlıdır. Daha önce Karaman Müzesinde 106 numarada bulunan ve Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğüne devredilen bu yazma on dört bölümden oluşmaktadır ve en hacimli bölümü son kısımdır. Burada birçok hastalık için faydalı terkipler sıralanmıştır.

Konya nüshası harekesiz nesih ile yazılmış olup her bir sayfada on beş satır bulunmaktadır. Eser Hüseyin bin Muhammed tarafından 20 Şevval 986/20 Aralık 1578'te istinsah edilmiştir.

Bu nüshanın planı şu şekildedir:

BÀbü evvel: MaèÀcìn⁹⁸ bildürür ve èilmin bildürür. 2a/6

BÀbü àÀnì: Müferrióleri⁹⁹ ve èilmini bildürür. 4a/5.

⁹¹ Alınan buyruğa uygun davranarak.

⁹² Meydana getirip, yazıp.

⁹³ Terkipleri, ilaç terkiplerini.

⁹⁴ Seçip.

⁹⁵ Defa, kez, kere.

⁹⁶ Defalarca.

⁹⁷ Başarılı kılan şifa nasip eden Allah'tır.

⁹⁸ Macunlar.

⁹⁹ Ferahlatıcılar.

BÀbü âÀliâ: CuvÀrişleri bildürür ve èilmini bildürür. 5b/4.

BÀbü rÀbiè: TÿtiyÀlar¹⁰⁰ ve göz otlarnı bildürür. 5b/10.

BÀbü òÀmis: Müshil ve şarÀb¹⁰¹ ve óab ve şÀf¹⁰² bildürür. 6b/13.

BÀbü sÀlis: Úurslar¹⁰³ ve óablar èilmini bildürür. 9a/1.

BÀbü sÀbiè: Merhemleri ve èilmini bildürür. 12b/3.

BÀbü âÀmin: Yaàları ve èilmini bildürür. 13a/10.

BÀbü tÀsiè: Yaúular ve èilmini bildürür. 14b/12.

BÀbü èÀşir: NÀfiè úllÀlar¹⁰⁴ èilmini bildürür. 16b/10.

BÀbü iódÀ èaşer: Óumreleri¹⁰⁵ ve ÀúsÀmın bildürür. 20a/3.

BÀbü iânÀ èaşer: Naùyl ve naónaóÀı¹⁰⁶ bildürür. 21b/11.

BÀbü âÀliâ èaşer: Süfyflar óablar bildürür. 22a/10.

BÀbü erbaèa èaşer: Terkiè èilmin her bÀbında [bildürür]. 23a/3.

Mecmû'atü'l-Fevâ'id 32. varakta sona ermekte ve bundan sonra yazmada aynı kalemden çıkmış yine tıp konulu başka bölümler yer almaktadır. Ayrıca yazmanın bundan sonraki kimi yaprakları birbirine karışmış olup bu ikinci kısım ile ilgili bilgi kaydı da yoktur.

Konya nüshasının mukaddimesi:

Bi'smi'llÀhi'r-raómÀni'r-raóim elòamdüli'llÀhi rabbi'l-
èÀlemìn ve'â-âalÀtü èalÀ nebiyyihi seyyidi'l-mürselìn ve
òÀtemi'n-nebiyyìn ve èalÀ Àlihi ve asóÀbihiü-ùÀhirine'ù-
ùayyibìn.¹⁰⁷ AmmÀ baèdü bilgil kim ey èaziz-i men¹⁰⁸
veffeúallÀh¹⁰⁹ işbu terkièÀt ki bu mecmÿèada âyret-i raúama

¹⁰⁰ Göz hastalıklarında kullanılan, çinkodan yapılan bir ilaç.

¹⁰¹ Şurup.

¹⁰² Uzun ve yuvarlak şekil verilmiş hap veya fitil.

¹⁰³ Yuvarlak, hap şeklindeki ilaçlar.

¹⁰⁴ Sürülerek kullanılan ilaçlar, merhemler.

¹⁰⁵ Yılcık, alazlama.

¹⁰⁶ Öksürük; hırıltılı bir şekilde soluma.

¹⁰⁷ Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a; salat, peygamberlerin seyyidi Hz. Muhammed'in, ailesinin ve temiz ashabının üzerine olsun.

¹⁰⁸ Ey aziz kişi.

¹⁰⁹ Allah seni başarılı kılsın.

geldi ve taórîr-i úaleme äyret bulduâı bu óaúîr diyÂr-ı şarúdan vilÂyet-i ÚaramÀna gelüp ÚaramÀn oâlınuñ òıdmetinde iken anlaruñ emr-i şerîfi mycibince¹¹⁰ úıdvetü'l-fuzalÀ èÀlim Beşîr Çelebinüñ úarióâ-i naúúad ve òÀúîr-ı veúúAdından¹¹¹ ôuhÿra gelüp ve tecrîbe olup nefèi ve fÂyidesi ôÀhir olup envÀè-ı terkîbÂtdan cemè idüp ol daðı eù-úıbbu li'l-mülÿk¹¹² yÂd idüp ve emr-i èÀliye imtiâÀl gösterüp¹¹³ bu evrÀúda yazılan terkîbÂtı iòtiyÂr úıldı¹¹⁴, äyrete getürdi ve **Mecmÿeatü'l-FevÂyid** diyü ad virdi ve on dört bâb üzere cemè itdi. Her bâr ki bu risÀleden fÂyide úutıla, müéellifini òayrıla yÂd ideler inşÀèallÀhu teèÀlÀ.¹¹⁵

Sonuç

Hayatına dair bilgileri ancak *Hikâyet-i Beşîr Çelebi* risalesinde bulabildiğimiz 15. yüzyılın önemli hekimlerinden Beşîr Çelebi'ye atfedilen üç eser vardır: *Tarih-i Edirne*, *Tevarih-i Âl-i Osman* ve *Mecmû'atü'l-Fevâid*.

Bunlardan Edirne tarihini konu alan *Tarih-i Edirne*, baş tarafında bulunan ve Beşîr Çelebi'ye dair bilgilerin yer aldığı *Hikâyet-i Beşîr Çelebi* adlı bölümden dolayı bu adla da bilinmektedir. *Hikâyet-i Beşîr Çelebi*'de anlatılanlardan bu risalenin Beşîr Çelebi'nin kaleminden çıkmadığı anlaşılacakla birlikte, yazmanın *Tarih-i Edirne* bölümünün de Çelebi'ye aidiyeti noktasında da tereddütler söz konusudur.

Beşîr Çelebi'nin eseri olduğu müstensih kaydından anlaşılan bir diğér tarihî nitelikteki eser ise, *Tevarih-i Âl-i Osman*'dır. Tarihî nitelikteki böyle bir eserin varlığı *Tarih-i Edirne*'nin de Beşîr Çelebi'ye ait olduğu fikrini desteklemektedir.

Mecmû'atü'l-Fevâid'e gelince; yukarıda konu planlarını verdiğimiz Paris ve Konya nüshalarını birbirinden bağımsız iki farklı eser olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü eldeki yazmalar incelendiğinde, bunları iki aynı eserin farklı nüshaları olarak görmenin güçlüğü ortadadır ve her iki yazma da apayrı eserler olarak karşımızda durmaktadırlar.

¹¹⁰ Gereğince.

¹¹¹ Parlak zihninden.

¹¹² Melikler için tıp.

¹¹³ Uyup.

¹¹⁴ Seçti.

¹¹⁵ Allahü Teala dilerse (Allah'ın izniyle).

Mecmû'atü'l-Fevâ'id yazmalarıyla ilgili yapılabilecek başka bir yorum da şudur: Hem Paris hem de Konya nüshalarında *Mecmû'atü'l-Fevâ'id* adıyla Beşir Çelebi'ye ait olduğu belirtilen bölümlerden sonra, farklı eserlerden alındığı belli olan kısımlar yazmaya dâhil edilmektedir. Esasında eski yazmalarda bu tür tasarruflar olabilmekte ve müstensihler bir eseri kaleme aldıktan hemen sonra aynı yazma içinde başka bir eseri yazmaya devam edebilmektedirler. Elimizdeki *Mecmû'atü'l-Fevâ'id* yazmalarında da böyle bir durum olabileceği gibi, aslında *Mecmû'atü'l-Fevâ'id*, adından da anlaşılacağı üzere hekimliğe dair “faydalı bilgiler içeren eserlerden seçilmiş bölümlerin yer aldığı bir tıp mecmuası” da olabilir.

Kaynaklar

Acıduman, Ahmet (2012), “Hekîm Beşîr Çelebi ve Mecmû‘atü'l-Fevâ'id”, (İbrahim Ceylan, Türklerde Cerrahinin Gelişimi adlı eserin içinde), Türk Cerrahi Derneği Yayınları, Ankara, s. 41-44.

Akdoğan, Yaşar (1985), “Beşîr Çelebi ve Beşîr Çelebi’ye Ait Olduğu Zannedilerek Yanlış Tanıtılan Manzum Bir Mukaddime”, Türk Dünyası Araştırmaları, Nisan 1985, S. 35, s. 145-160.

Atabek, Emine M. (1977), Ortaçağ Tababeti, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları.

Bloch, Edgar (1932), Bibliothèque Nationale Catalogue des Manuscrits Turcs I, Paris, Bibliothèque Nationale.

Erdoğan, M. Akif (2006), “Hikâye-i Tabib Beşîr Çelebi ve *Tarih-i Edirne* İsimli Yazma Eser”, Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara’ya Armağan, Tarih Yazıları, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 174-203.

Ergin, Muharrem (1948), “Türk Dili ve Edebiyatını İlgilendiren Neşriyat”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C, II, S. 3-4, s. 301-326.

Ertaylan, İsmail Hikmet (1946), Beşîr Çelebi, Türk Edebiyatı Örnekleri IV, Tevarih-i Al-i Osman, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Ertaylan, İsmail Hikmet (1960), Tarih-i Edirne, Hikâyet-i Beşîr Çelebi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Gülcan, Ali (1978), Karamanlı Hekim Beşîr Çelebi’nin Edirne Tarihçesi ve Çirmen Sancakbeği Karaman Beğ, Karaman, Doğu Matbaası.

Kazancıgil, Ratip; Gökçe, Nilüfer (1999), “Edirne Sarayı ve Hekim Beşîr Çelebi”, I. Edirne Sarayı Sempozyumu Bildirileri, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, s. 76-79.

Kazancıgil, Ratip; Gökçe, Nilüfer; Bilar, Ender (2009), Edirne’nin Sağlık ve Sosyal Yardım Tarihi I (1361-2008), Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Edirne.

Uzluk, Feriden Nafiz (1958), Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi, Ankara, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.

Ünver, Süheyl (1943), Tıb Tarihi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Ünver, Süheyl (1953), Edirne'de Fatih'in Cihannümâ Kasrı, İstanbul, İstanbul Fethi Derneği Yayınları.